

J. A. A. VAN DOORN

D'66: Lessen in politieke overlevingskunst

Men moet de maat zijner maght weeten

P. C. Hooft

Dat d'66 nog bestaat is een wonder, en een gelukwens waard. Een partij die het bestaat in twintig jaar tweemaal in te storten en weer twee maal op te staan, die de enorme concentratiebeweging in het politieke krachtenveld weet te overleven en die kans ziet bij een volledige omslag in het maatschappelijk klimaat op de been te blijven – zo'n partij bezit een opmerkelijke crisisbestendigheid. Voeg daarbij het ontbreken van een doctrine, van bloedgroepen, wortels en nestwarmte en ander politiek gerief dat het zelfstandig nadenken kan vervangen, en het valt te begrijpen dat de verbaasde buitenstaander die ik ben, voldoende geïntrigeerd is om aan het fenomeen d'66 een korte beschouwing te willen wijden.

Een generatie in beweging

d'66 is een typisch generatieprodukt geweest. Zoals de naam laat zien, behoorden de initiatiefnemers en de eerste supporters tot de politieke generatie van de jaren zestig die zich afzette tegen het gevestigde bestel.

Een origineel initiatief was het niet. Integendeel, het was meezwemmen met de stroom, zoals zovelen het in die tijd deden. Het bijzondere van d'66 was evenwel dat men, al meezwemmend,

een volledig *consequent* standpunt ontwikkelde: indien het bestel niet deugde, had het geen zin erbij te gaan horen maar diende men het integraal te veranderen en kon men, na gedane arbeid, weer verdwijnen.

Vandaar dat men zich liever een politieke beweging dan een partij noemde. 'Partij' impliceert verwantschap met het bestaande, compleet met een bestuursformatie en een organisatiestructuur, statuten en reglementen, hiërarchie en discipline. Vandaar de keuze voor 'directe' democratie, naar buiten – de gekozen minister-president – en naar binnen – de losse partijorganisatie en de wijze van besluitvorming op de congressen.

Wat men begreep was dat een dergelijke beweging – anders dan een gevestigde partij die een machinerie is – het moet hebben van campagnes. Ze werden van het begin af aan, met professionele hulp van een reclamebureau, rationeel ontwikkeld; en ook in de latere dagen van vertwijfeling zou gericht campagnevoeren tot de sterkste troeven van d'66 blijven behoren.

Wat men mogelijk niet begreep maar wel spoedig zou leren, was het feit dat politieke en sociale bewegingen onvermijdelijk zijn aangewezen op succesvolle leiders. Het ligt in de aard van d'66 en bepaald niet in de volgzaamheid van de ach-

terban, dat zij méér dan elke andere Nederlandse partij zo zeer afhankelijk was en bleef van de man aan de spits.

Achter de verkeerde locomotief

Nu wilde d'66 tegelijk politieke partij zijn én politieke beweging. Daar zat een dilemma: als beweging kon men 'het bestel' op afstand blijven bestoken, als partij moest men keuzen doen en bondgenoten zoeken, zich engageren en vastleggen.

De noodzaak hiertoe was des te sterker naarmate de vrolijke jaren zestig, met het levendige actiewezen, de creatieve collectieven en de gedurfde communes, ten einde begonnen te lopen. Het werd zaak onder dak te komen.

De keus die men deed was een logische: men koos voor de PVDA, immers ook zélf in beweging onder invloed van Nieuw Links, en bovendien de aangewezen partij in een tijd dat allerwegen een ruk naar links bespeurbaar was. 'Erbij horen' betekende anno 1970: 'links richten'.

De keuze was niet alleen logisch maar ook psychologisch begrijpelijk. Bij Nieuw Links trof men, in wat grovere uitvoering, de eigen soort: een ambitieuze en trendgevoelige generatie, waaronder veel heel- en half-academici, gelijkelijk vol van 'democratisering' en 'maatschappijhervorming'.

Maar er was één groot verschil tussen d'66 en Nieuw Links: terwijl de eerste een gideonsbende was die op eigen kracht staande moest blijven – en nog wankel ter been was ook – waren de Nieuw Linkers veeleer een ideologische inbrekersbende die zonder veel tegenstand de burelen van de PVDA had weten te bezetten en nu profiteerde van alle comfort dat een grote partij met een lange geschiedenis en een trouwe achterban kan bieden.

Achter een dergelijke locomotief lijken alle wagons even onopvallend, voor zover ze niet worden

uitgerangeerd – of dat zélf maar besluiten te doen. Zo verging het d'66. Daarna was ze definitief 'partij'.

Programmatisch en maatschappelijk kwetsbaar

Waar de buitenstaander, ook de sympathisant, moeite mee heeft bij d'66 is het programma. Wist men aanvankelijk enkele gedurfde punten op de politieke agenda te plaatsen, naderhand leek het er steeds meer op dat de partij op intelligente en fatsoenlijke wijze alles ging verdedigen dat de gemiddelde Nederlander als wenselijk beschouwde. Het 'redelijk alternatief' maakte indruk om de redelijkheid, niet om het alternatief.

d'66 doet mij vaak denken aan een socioloog die de maatschappelijke bijdrage van zijn vak eens als volgt karakteriseerde: de sociologie is er vast van overtuigd dat zij iets belangrijks heeft te bieden maar ze weet niet precies wat.

Daar komt bij dat de kwesties die men met succes aan de orde pleegt te stellen – in hoofdzaak van immateriële aard – weliswaar belangrijk zijn en ook veel emoties wekken, maar zelden of nooit een welomschreven maatschappelijke groepering of stroming aangaan. De baten die de drie grote partijen nog steeds ontvangen omdat zij vanouds relaties onderhouden met hetzij het kerkvolk, hetzij de massa van de werknemers of de ondernemers en vrije beroepsbeoefenaren – die baten of soortgelijke voordelen moet d'66 missen.

Vandaar de algemene bekende en erkende kwetsbaarheid van de partij, maar ook de onwaarschijnlijkheid dat zij zich, desnoods op termijn, tot een vierde stroming in het Nederlandse politieke landschap ontwikkelen. Stromingen hebben een maatschappelijke bedding nodig; ideeën zijn ontoereikend.

Dat laatste zeg ik met pijn in het hart, want ik zelf zag het graag anders. Maar zo werkt de politiek nu eenmaal niet, anders was Bart Tromp al lang in Troelstra's voetsporen getreden.

De toekomst is niet verloren

Betekent dat dan dat d'66 er genoeg mee moet nemen in de toekomst te fungeren als 'het zout in de politieke pap', zoals ik onlangs in *Trouw* las?

Het lijkt mij de bescheidenheid wat ver gedreven, al was het maar omdat pap weinig zouthoudend is en het hele beeld trouwens een achteloze toevoeging suggereert die geen politicus aantrekkelijk zal vinden.

Mij dunkt dat het aspiratieniveau aanzienlijk hoger kan worden gesteld. Allereerst kan dat omdat bij de grote politieke partijen de traditionele achterbannen opvallend sterk beginnen te verkrumelen. De laatste Kamerverkiezingen hebben dat weer aangetoond: terwijl, na de vvd, de pvda bezig is het vanouds roomse zuiden te overerven, weet het cda zich breed te maken in centra die voorheen als rode bolwerken werden beschouwd. Dat wil zeggen: de oude zuilen worden verder gesloopt, de politiek wordt meer een 'markt'.

Dat klinkt niet zonder meer positief, tenzij men een tweede ontwikkeling mede in aanmerking neemt: de gemiddelde burger is méér dan die van een generatie geleden mondig, individualistisch

en goed geïnformeerd. Hij gaat, met andere woorden, lijken op de categorie Nederlanders die zich vanouds tot d'66 aangetrokken hebben gevoeld.

Nu zijn die, als partijleden en kiezers, niet van de gemakkelijkste soort. Maar terwijl de grote partijen aan dit nieuwe electoraat nog moeten wennen, is d'66 er van de aanvang af mee vertrouwd. Anders gezegd: het winnen en vasthouden van de zwevende kiezer, ooit vooral een d'66-probleem, gaat thans alle partijen aan. Dat maakt de positie van d'66 relatief gemakkelijker.

Als ik in deze laatste alinea, al op de drempel staande, mij uitspreek als liberaal met vvd-sympathieën, dan is dat niet om alsnog enige missioneringsijver te tonen of zelfs maar te pogen onderlinge gevoeligheden glad te strijken; daarvoor lijkt mij de gelegenheid niet geschikt zo de inspanning al iets kan opleveren. Slechts wil ik de hoop uitspreken dat het onmiskkenbaar liberale, mijnentwege links-liberale element in d'66 goed herkenbaar zal blijven, zodat veel vvd-ers, bij alle rivaliteit, d'66 zullen kunnen waarderen als het zout in de liberale pap.

oktober 1986